

Kgutsufatso ya puo ya Mookamedi kopanong ya bo-mashome a robedi le metso e meraro ya batshwari ba diabo

Selelekela

Banka ya Reseve ya Afrika Borwa e fihletse katleho e kgolo dinthong tse ngata tlas'a maemo a moruo a hloabaetsang selemong se fetileng. Lefapheng la ditjhelete, tshebetsong e sehlahlo selemong sa 2002 e thusitse ho emisa ditebello tsa infoleishene le ho boloka botshepehi matjhabeng, ba hore naha e entse boitlamo ba ho latela maano a tsa moruo a nang le boikarabello. Botshepehi bo matla boo ba matjhabeng ba nang le bona ho rona bo bontshitswe ke ho matlafala hwa boleng ba ranta ba matjhabeng. Lena e bile lona lebaka la mantlha la ho kgutlisa kगतello ya infoleishene. Ha tsena tsohle di ntse di etsahala, mokitlana o sa tshireletsehang wa ditjhelete tsa matjhaba tsa Banka (net open foreign reserve position, NOFP) o ile wa patalwa ka Motsheanong selemong sa 2003. Tlas'a maemo ana, ho ile hwa kgonahala ho fokotsa tswala ya dikadimo dikgweding tsena tse fetileng.

Lefapheng la tsa dibanka, botsitso ba tsa ditjhelete bo ile ba kgutliswa kamor'a mathata a maholo a tsa ditjhelete a neng a ile a hlahella karolong ya pele ya selemo sa 2002. Lefapha la tsa dibanka le na le tjhelete ya tlhahiso e ntle mme le tsamaiswa hantle. Tswelopele e kgolo e entswe ka ho kenngwa tshebetsong hwa mokgwa o motle wa bohlahlobi ba dibanka wa matjhaba ke lekala la bohlahlobi ba dibanka. Boemo bo tswetseng pele mekgweng ya tsamaiso lekaleng la tsa ditjhelete la naha, le bokgoni ba tlhodisano matjhabeng, ke thebe e kgolo ya naha.

Tsamaisong ya Banka, ditshenyehelo di fokoditswe haholo mme ntlheng tse ding makala a mang a ile a ahwa botjha, a hlophiswa mme lenane la basebetsi la fokotswa.

Maemo a tsa moruo matjhabeng

Matlafalo ya moruo e ntse e fokola mme e tetema. Ka mor'a ho matlafala ho ya mafelong a selemo sa 2001 le karolong ya pele ya selemo sa 2002, moruo o akaretsang o boetse wa tetebela karolong ya bobedi ya selemo sa 2002 ha boitshepo kgwebong bo anngwa hampe ke ditshibollo tsa tsamaiso e mpe ya dibuka tsa kgwebo, ho theoha hape hwa boleng ba diabo le tshabo ya ntwagaqahanong le naha ya Iraq. Karolong ya pele ya selemo sa 2003, ditheko tsa diabo ka kakaretso di ile tsa qala ho nyoloha mme le ntwaga ya Iraq e ile ya fediswa ntle le ho thefula tlhahiso ya oli hampe. Empa kgolo ya moruo dinaheng tse ngata, tse tswetseng pele, e hlotswe ho fihlela ditebello. Mebarakeng ya moruo e holang, kgolo ka kakaretso e ne e le matla Asia le Europe, athe e ne e le mahareng Afrika mme e fokola ho la Latin Amerika.

Jwalo ka ha ho ne ho ka lebellwa, maamong a tjena, tlhokeho ya mesebetsi e ile ya eketseha ho boholo ba meruo e tswetseng pele, le ho la Latin Amerika le Afrika. Tlhahiso ya mesebetsi mebarakeng ya moruo e metjha, e sala e le e nngwe ya diphephetso tse kgolo tse tobileng lefatshe ho etsa bonnete ba hore botsitso bo ba teng

le ho fokotsa bofuma. Ho sa balwe karolo tsa Latin Amerika le dinaha tse ding tsa Afrika, sekgahla sa infoleishene lefatshe ka bophara se bile tlase.

Kgolo e tlase ya moruo ha e kopana le keketseho ya tlhokeho ya mesebetsi le infoleishene e ka tlase ho 0, ka kakaretso di entse hore ho kenngwe tshebetsong leano la tsa ditjhelete le la ditjhelete tsa Mmuso a nyehlileng, meruong e tswetseng pele. Sekgahla sa tswala se ile sa fokotswa haholo ho bongata ba dinaha tse tswetseng pele le mekoloto ya dinaha e ile ya eketseha. Le ha ho le jwalo, dikgato tsena ha di ya thusa hore dikgwebo tse kgolo di kgone ho patala mekoloto. Ho sa jeseng ditheohelang, ke tlhokahalo ya botsitso phapanyetsanong ya ditjhelete tsa matjhaba mme hona ha ho ame lefapha la ditjhelete feela empa ho ama le tshebetso ya moruo e sa kenyeletsang infoleishene. Mona re ka qoholla, ho theoha haholo hwa dolara ya Amerika ho ka bang le ditholwana tse seng monate moruong wa lefatshe.

Diketsahalo tsa moruo tsa lehae

Ho fokola hwa dolara ya Amerika e bile sona sesosa se seholo ho matlafaleng ho hoholo hwa boleng ba ka ntle ba ranta. Ka mor'a ho theoha ka diperesente tse 34 sekaleng sa tsa kgwebo ka selemo sa 2001, sekgahla sa phapanyetsano sa ranta se akaretsang, mme se kenyeleditseng infoleishene, se ile sa phahama ka diperesente tse 26 ka selemo sa 2002, mme sa phahama hape ka diperesente tse 12 ho fihlela mafelong a Phupu 2003. Ka mokgwa o tshwanang, sekgahla sa phapanyetsano sa ranta se akaretsang, mme se sa kenyeletsang infoleishene, se ile sa matlafala haholo nakong ena. Boemo ba sekgahla se akaretsang, mme bo sa kenyeletsang infoleishene ba ranta, le ha ho le jwalo, bo ntse bo le tlase ho boleng ba palo-kakaretso ya maqalong a selemo sa 2000, ke hore, pele mebaraka ya ditjhelete e tsukutleha hampe. Sena se bontsha hore bahlahisi ba Afrika Borwa ba rekisa ka ditheko tse amoheleng, empa diphaello tsa kgwebisano matjhabeng e sa le di ya hodimo le tlase haholo dilemong tse tharo tse fetileng.

Tlahiso ya naha e e ne e ke ke ya qoba ho anngwa ke maemo a ntseng a se matle a moruo wa lefatshe. Kgolo ya moruo wa naha ka kakaretso, e sa kenyeletsang infoleishene, e ile ya fokotseha ho tloha diperesenteng tse $3\frac{1}{2}$ karolong ya pele ya selemo sa 2002 ho ya ho tse 3 karolong ya bobedi ya selemo, le ho tse $1\frac{1}{2}$ karolong ya pele ya selemo sa 2003. Kgolo e fokolang e ne e tsamaisana le keketseho ya mesebetsi e ngodisitsweng ka kakaretso mafapheng ao e seng a temo a moruo ka selemo sa 2002. Le ha ho le jwalo, matshwao a pele a bontsha tahlehelo ya menyetla ya mesebetsi karolong ya pele ya selemo sa 2003.

Ho theoha hwa sekgahla sa kgolo ya moruo ho bakilwe ke ho fokotseha hwa dihlahiswa tse romellwang kante ho naha, le ha ditlhoko tsa lehae di ile tsa eketseha haholo. Boemo ba ditswala tsa dikadimo tsa nako e kgutswanyane bo bile le tshwaetso e nyane ditlhokong tsa lehae. Sekgahla sa keketseho ya ditlhoko tsa lehae se ile sa fokotseha hanyenyane ho tloha ho diperesente tse 4 ka selemo sa 2002 ho ya ho tse $3\frac{1}{2}$ karolong ya pele ya selemo sa 2003. Kgolo ya dihlahiswa tsa lehae tse sebediswang, ya selemo, e sa kenyeletsang infoleishene, le ha ho le jwalo, e setse ho diperesente tse $4\frac{1}{2}$ karolong ya bobedi ya selemo sa 2002 le karolong ya pele ya selemo sa 2003.

Kgolo ya disebediswa tse jewang ke malapa, e sa kenyeletsang infoleishene, e bile tlase hanyane ho tloha ho sekgahla sa selemo sa diperesente tse 3 karolong ya bobedi ya selemo sa 2002 ho ya ho tse $2\frac{1}{2}$ karolong ya pele ya selemo sa 2003. Kgolo ya

disebediswa tse jwang ke malapa e ile ya fihlelwa ka lebaka la kgolo ya tjelete e yang malapeng hammoho le ho eketseha hwa mekoloto ya malapa. Kgolo e tsitsitseng ya disebediswa tsa malapeng e ne e tlatsitse ke keketseho ya selemo ya theko ya disebediswa tsa mmuso, e sa kenyeletsang infoleishene, e neng e fetoha kgwedi-tharo ka nngwe ho tloha ho diperesente tse 3½ ho isa ho tse 4 selemong se fetileng.

Sekgahla sa keketseho ya matsete a sa fetoheng, se sa kenyeletsang infoleishene, se ile sa eketseha selemong sa 2002 mme sa fihlela boemo ba selemo le selemo ba diperesente tse 9 karolong ya bobedi ya selemo. Sekgahla sena se ile sa fokotsehela diperesenteng tse neng di ntse di le hodimo tse 8 karolong ya pele ya selemo sa 2003. Ho fokotseha hona ho ile hwa tlišwa ke ho theoha hwa matsete a sa fetoheng lefapheng la temo hammoho le diphaello tse tlase ho balemi ka lebaka la ho theoha ho hoholo hwa ditheko tsa tse ding tsa dihlahiswa tsa temo. Mafapha a mang a nnile a tswela pele ho sebedisa ditjelete tse ngata ho ntsha thepa ya tlhahiso e seng e sa kgeme le dinako, hokenya e ntjha, le ho ntshetsa pele merero e metjha.

Le ha kgolo e matla ya tlhokeho ya dihlahiswa tsa lehae e ne e ntse e tswela pele, dihlahiswa tse romellwang matjhabeng ha di ya ka tsa sebetsa hantle. Hona ke ho bolela hore, kakaretso ya dihlahiswa tse romellwang matjhabeng tsa thepa le ditshebeletso tse sa kenyeletseng dihlahisa, di ile tsa fokotseha ka diperesente tse 1½ selemong sa 2002 le hape ka diperesente tse 2½ karolong ya pele ya selemo sa 2003. Ka selemo sa 2002, phokotseho ya kakaretso ya dihlahiswa tse romellwang kantle ho naha e ile ya fihlellana le keketseho ya kakaretso ya dihlahiswa tse tswang kantle. Ho sa natswe ho theoha hwa dihlahiswa tse tswang kantle tsa oli e tala, kakaretso ya dihlahiswa tse tswang kantle e ile ya tswela pele ho eketseha karolong ya pele ya selemo sa 2003. Ditumellano tsa kgwebisano di ile tsa matlafala selemong sa 2002 le karolong ya pele ya selemo sa 2003, ha dikarolelano tse ntshitseng ditshenyehelo le ho lefellwa hwa tswala di ile tsa fokotseha. Maemo ana le ha ho le jwalo, a ile a hloleha ho thibela boemo ba buka ya kgwebisano ho fetoha ho tloha ho phaello ka selemo sa 2002, ho fetohela ho mekoloto o batlileng o lekana le peresente e le nngwe ya tlhahiso yohle ya naha, karolong ya pele ya selemo sa 2003. Mokitlane ona o ile wa bebofatswa ke ho kena hwa dithjelete ho tswa dikarolong tse ding tsa lefatshe tseo boholo di neng di etswa ke matsete a lebileng dikgwebong a tswang matjhabeng, dikadimo tsa Mmuso wa Afrika Borwa mebarakeng ya lefatshe ya matsete, le ho kena hwa thepa ya tlhahiso, e ntshitseng ditshenyehelo, ka mefuta ya matsete ka ho fapana.

Ka lehlakoreng la leano la tsa ditjelete le lefapheng la ditjelete, diketsahalo tsa mantlha nakong ya dikgwedi tse 18 tse fetileng di ka kgutsufatswa tjena:

1. Sekgahla sa keketseho sa dipalo-palo tsa ditjelete se ile sa theoha haholo. Mohlala, keketseho ya tjelete ya naha ka kakaretso, e hlaloswa ka bophara (M3), ha e methwa nakong ya dikgwedi tse 12, e ile ya theoha ho tloha ho palo e isang ho diperesente tse ka bang 19 maqalong a karolo ya pele ya selemo sa 2002, ho ya ho tse ka tlase ho tse 13 ka Tshitwe selemong sa 2002, le ho ya ho sekgahla sa kgolo sa palo e ka tlase ho leshome boholo ba dikgwedi tsa pele tse 6 tsa selemo sa 2003.
2. Dikopo tsa setjhaba tsa dikadimo tsa ditjelete dibankeng di setse di ntse di le matla. Kamor'a ho theoha ho tloha ho diperesente tse 12½ ka Phuptjane selemong sa 2002, ho ya ho diperesente tse 7,8 ka Tshitwe, sekgahla sa kgolo sa dikgwedi tse 12 sa dikadimo tse fanwang ke dibanka ho karolo e ikemetseng ya setjhaba, se ile sa eketseha hape ho ya ho diperesente tse 12,7 ka Phuptjane selemong sa 2003.

3. Mebaraka ya ditjhelete e nnile ya tswela pele ho ba le ditjhelete. Tjhelete ya letsatsi ka leng e tlamang dibanka hore di dule di na le yona, e ile ya sala e le dibilione tse ka bang 11 tsa diranta (R11 billion), ka thuso ya mekgwa e fapaneng ya meralo ya tshebetso.
4. Ditswala tsa nako e kgutshwanyane di ile tsa qalella ho theohela tlase ho tloha ka Mmesa selemong sa 2003. Kamorao ho ho eketseha ka dintlha tse ka bang 400, di ipapisitse le sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve, nakong ya dikgwedi tse robong tse qalang selemo sa 2002, mme di ile tsa tsitsa boemong bona bo phahameng dikgweding tse tsheletseng tse latelang. Tswala tsa nako e kgutshwanyane di theohile ka dintlha tse ka bang 200 ho fihlela mafelong a Phupu selemong sa 2003.
5. Dikgwebo tse ikemetseng di ile tsa eketsa ho sebedisa mmara wa mantlha wa dibonto ho patalla ditshebetso. Boleng bo setseng ba kakaretso ya dikadimo tsa dikgwebo tse ikemetseng tse ngodisitsweng Phapanyetsanong ya Dibonto ya Afrika Borwa (Bond Exchange of South Afrika), kahoo bo ile ba eketseha ho tloha ho dibilione tse 29 (R29 billion) tsa diranta ka Phuptjane selemong sa 2002, ho ya ho dibilione tse 42 tsa diranta (R42 billion) ka Phuptjane selemong sa 2003.
6. Diphaello tsa nako e telele tsa dibonto di ile tsa theoha ka tatellano ho tloha mafelong a Hlakubele selemong sa 2002, e leng ho neng ho supa hore mebaraka e ne e bona maemo a tshepisang a nako e telele a infoleishene le boemo ba tekanyetso tsa kadimo tsa mmuso, bo neng bo le bonyane.
7. Ditheko tsa diabo di ile tsa qalella ho matlafala selemong sa 2003. Kamor'a ho theoha ka diperesente tse 37 ho tloha ka Motsheanong selemong sa 2002 ho isa ho la 25 Mmesa selemong sa 2003, theko ya diabo ka kakaretso e ile ya matlafala ka diperesente tse 20 ho fihlela mafelong a Phupu.

Ditjhelete tsa mmuso

Leano la tsa ditjhelete tsa mmuso le nyehileng le ile la kenngwa tshebetsong ke mmuso ho tloha ka Ditekanyetso tsa Ditjhelete tsa selemo sa 2001, mme leano lena le nnile la tshehetsa ho theoha hwa infoleishene le ho tliša botsitso. Boemo bona bo tjhatsi ba leano la ditjhelete, mme bo nyehileng bo tla dula bo le teng nako e teletsana e le ho eketsa kgolo ya nako e telele ya bokgoni ba moruo.

Leano la tsa ditjhelete

Leano la tsa ditjhelete le ile la e ba tlas'a kगतello selemong se fetileng ya ho sekehela tsebe kगतello ya infoleishene e bakilweng ke maemo a tshohanyetso a tswang kantle a bakilweng ke ho putlama hwa boleng ba kantle ba ranta mafelong a selemo sa 2001, le ho nyoloha ho hoholo hwa ditheko tsa matjhaba tsa oli. Maemo a na a tshohanyetso a bile le seabo se seholo ho nyoloheng hwa sekgahla sa kgolo sa infoleishene e sa kenyeletsang tswala ya mekoloto ya matlo (CPIX) metseng e meholo le ho e meng ya diteropo ho tloha ho diperesente tse tlase tse 5,8 ka Lwetse selemong sa 2001, ho ya sehlohlong sa diperesente tse 11,3 ka Mphalane le Pudungwane selemong sa 2002.

Ka hona, Komiti e Kgolo ya Leano la Ditjhelete e ile ya tlameha ho eketsa sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve ka dintlha tse 400 ka kakaretso nakong ya dikgwedi tse qalang tse 9 tsa selemo sa 2002. Dinyollo tsena di ile tsa bakwa ke dikगतello tsa infoleishene, tseo qalong boholo di neng di tlišitswe fela ke ho nyoloha hwa ditheko tsa

dijo le tsa mafura a tlhahiso, tse ileng tsa pharalla qetellong mme tsa se ke tsa susumetswa feela ke ditheko tsa dijo empa le ke ditheko tsa ditshebeletso tse sa anngweng ke maemo a sekgahla sa phapanyetsano ya ditjhelete ka kotloloho. Ho nyoloha hwa sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve ho ne ho ipapisitse hape le dintlha tse jwalo ka ditebello tsa ho phahama hwa infoleishene, ho hola hwa moputso wa motho ka mong o kenyeleditseng infoleishene, le ho hola ho hodimo hwa tjhelete e teng kahar'a naha le tjhelete yeo dibanka di kadimanang ka yona.

Le ho ja ho ne ho ntse ho sa hlaka kopanong ya Komiti ya Leano la Ditjhelete ka Pudungwana selemong sa 2002, hore na sekgahla sa tswala se neng se le maemong a phahameng se ne se ka etsa phetoho, sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve se ile sa dula se sa fetolwa ka lebaka la diketsahalo tse mmalwa tse neng di supa hore dikgatello tsa infoleishene di ne di ka nna tsa fokotseha. Tsona di ne di kenyeletsa ho theoaha hwa kgwedi-tharo ho isa ho kgwedi-tharo hwa ditheko tsa tlhahiso (PPI) ho tloha ho diperesente tse 26 kgwedi-tharong ya pele ya selemo sa 2002, ho ya ho diperesente tse 11,2 kgwedi-tharong ya boraro; ho matlafala hwa boleng ba kante ba ranta; ho theoaha hwa ditheko tsa matjhabeng tsa oli; kgolo e tlase ya tjhelete yeo dibanka di kadimanang ka yona; le ho theoaha ho sekgahla hwa kgolo ya dipalo-palo tse etsang tjhelete yohle e teng kahar'a naha.

Nakong ya kopano ya Komiti ya Leano la Ditjhelete ka Hlakubele selemong sa 2003, ho ne ho hlakile hore ho hola hwa infoleishene ho las'a taolo. Sekgahla sa kgolo sa CPIX sa dikgwedi tse 12 se ile sa theoahela ho diperesente tse 9,3 mme sa PPI sa theoahela ho tse 6,2. Ka hodimo ho moo, kgolo ya tjhelete e teng ka hare ho naha ka kakaretso le ya tjhelete yeo dibanka di kadimanang ka yona, di ne di tlile maemong a palo e ka tlase ho leshome mme le ranta e ne e matlafetse ka mokgwa o babatsehang karolong ya bobedi ya selemo sa 2002. Le las'a maemo a na a kgothatsang, diketsahalo tse ding di ile tsa etsa hore Komiti ya Leano la Ditjhelete e be sedi malebana le ho fetola boemo ba leano pele ho nako e nepahetseng. Ka ho qoholla, Komiti e ile ya susumetswa ke lebaka la hore kopano ya yona e ile ya tshwarwa ka letsatsi leo ntwala ya naha ya Iraq e qadileng ka lona. Ka nako yeo, ho ne ho sa hlaka hore na ditla-morao tsa ntwala di ne di tla ba jwang moruong wa lefatshe, haholoholo dithekong tsa oli. Mabaka a mang a ileng a etsa hore ho fihlilwe qeto ya ho tlohela sekgahla sa Banka ya Reseve se sa fetolwa a ne a kenyeletsa dingongoreho tsa boemo ba ditumellano tsa meputso, ho nyoloha hwa moputso wa mosebetsi ka mong, ho nyoloha hwa ditheko tse laolwang ke mmuso le tjhebello-pele ya hore infoleishene ya CPIX e ne e tla atamela palo e ka hodimo yeo infoleishene e lebeletsweng ho ba ho yona selemong sa 2004.

Kopanong ya yona ya Phuptjane 2003, Komiti ya Leano la Ditjhelete e ile ya tjamelana le ho shejwa botjha hwa dipalo tsa infoleishene ke Lekala la tsa Dipalo-palo la Afrika Borwa (Statistics South Africa). Ha ho nkuwa tjhebo botjha ena, le ditswelopele tsa morao moruong, tjhebello-pele ya Banka e bontshitse hore sekgahla sa infoleishene se ne se tla ba dipakeng tsa dipalo tse beilweng karolong ya bobedi ya selemo sa 2003, mme se ne se tla ba haufi le palo-hare ya dipalo tse beilweng ka selemo sa 2004. Mabaka a mang le ona a ile a susumeletsa qeto ya ho fokotsa sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve ka dintlha tse 150 kopanong ena. Ntlha ya pele, ho fihla pheletsong hwa ntwala ya Iraq ho ile hwa tliša botsitso mebarakeng ya oli. Ntlha ya bobedi, ho ile hwa hlaka hore sekgahla sa phapanyetsano sa ranta, se ile sa dula se matlafatse, ho sa natswe ho feto-fetoha ho ho ngata. Ntlha ya boraro, ho bile le matshwao a hlakileng a neng a supa hore kgatello e hlahang mose, e ne e tla sala e fokola hodim'a moruo. Qetellong, ditebello tsa infoleishene di ne di fokotsehile Afrika Borwa mme le maemo a tsa lehae ka kakaretso a ne a bontsha infoleishene e ka tlase ho diperesente tse 0 (disinflation).

Kgatelo-pele e nngwe kopanong ena, e bile qeto ya ho eketsa palo ya makgetlo a dikopano tsa Komiti ya Leano la Ditjhelete ho tloha ho a 4 ho isa ho a 6 ka selemo. Qeto e neng e ile ya fihlelwa ya pele, ya ho lekanya palo ya dikopano tse lethathamong ho tse 4, e ne e ile ya bakwa ke ho batla hore dikopano di nyalane le ho ntswha hwa dipalo-palo tsa kgwedi-tharo ka nngwe. Le ha ho le jwalo, hona ho ile hwa etsa hore ho be le nako e telele haholo pakeng tsa dikopano tse ding. Ka hona, ho ile hwa qetwa ka hore le ha dipalo-palo tsa ho qetela tsa kgwedi-tharo di e so ho fumanehe kopanong ka nngwe, ho tshwanetse hore ho be le dipalo-palo tse lekaneng tse ipheta-phetang hangata tse ka thusang hore ho etswe qeto. Dikopano tse tlang kgafetsa di na le molemo hobane di fokotsa tshabo ya ho eketswa kapa ho fokotswa hwa tshohanyetso hwa sekgahla sa tswala, mme ka tsela ena ho ntshetsa pele ponahaletso ya leano la ditjhelete le ho feta.

Ka la 14 Phato selemong sa 2003, Komiti ya Leano la Ditjhelete e ile ya phatlalatsa ho fokotswa hape hwa sekgahla sa kadimo sa Banka ya Reseve ka dintlha tse 100 ho ya ho diperesente tse 11. Qeto ena e ile ya fihlelwa hobane phokotseho ya sekgahla sa infoleishene e ile ya tswela pele ho ba moo dikgakanyetso tsa Banka ya Reseve di neng di lekanyetsa, mme tjhebelo-pele ya infoleishene ka kakaretso e ne e tshepisa. Le ha ho le jwalo, Komiti e ile ya bontsha ngongoreho mabapi le ho ba hodimo hwa kgolo ya sekgahla sa tse ding tsa ditheko tse laolwang ke mmuso le boemo ba ditumellano tsa meputso ya basebetsi. Dingongoreho tse ding di ne di le mabapi le tshebetso e matla ya ditlhoko tsa lehae e neng e ntse e tswela pele, le kgolo e potlakileng ya tjhelete yohle e ka har'a naha kgwedi-tharong ya bobedi ya selemo sa 2003.

Leano la sekgahla sa phapanyetsano ya ditjhelete

Leano la sekgahla sa phapanyetsano ya ditjhelete ha lea ka la fetolwa selemong se fetileng. Jwaloka selemong se kapele ho sena, qeto ka boleng ba ranta ba ka ntle ho naha e nnile ya tlohellwa mebaraka, mme Banka ya Reseve ha e ya ka ya kena-kenana le mebaraka ya phapanyetsano ya ditjhelete ya matjhaba ho susumetsa boemo kapa tsela ya sekgahla sa phapanyetsano.

Sekgahla sa phapanyetsano sa ranta se ne se feto-fetoha khafetsa selemong se fetileng. Le ho ja Banka e ne e ka thabela boteng ba botsitso bo boholo ba sekgahla sa phapanyetsano, ho feto-fetoha hwa boleng ba kantle ba ranta ho sitwa ho qobeha maemong a teng a ditjhelete tsamaisong tsa matjhabeng tseo ka kakaretso e leng tsa sekgahla sa phapanyetsano se dumeletsweng ho ya hodimo le tlase. Re ya tseba ka boiphihlelo boo re nang le bona hore le ha ranta e ne e ka matahangwa ho tjhelete e nngwe, kapa ya kenngwa ka har'a lesakana la ditjhelete tse ding, e ne e ntse e tla phaphamala ho feta tse ngata e be e feto-fetohe haholo ka nako tse ding.

Ba boholong ba ka ikemisetsa fela ho etsa meralo ya maemo a moruo a tshehetsang botsitso ba sekgahla sa phapanyetsano. Le leng la mabaka a tlisitseng dipheleho tse kgolo tsa ranta dilemong tsa ho feta, ke keketseho e kgolo ya mokitlana o sa tshireletsehang wa ditjhelete tsa matjhaba tsa Banka (NOFP). Sepheo sa Banka se totobaditsweng e bile ho fedisa mokitlane o sa tshireletsehang, o neng o eme ho dibilione tse US\$23,2 tsa Amerika, mafelong a Lwetse ka selemo sa 1998. Selemong se fetileng, Banka ya Reseve e rekile tjhelete e tomanyana ya matjhaba mebarakeng ka dinako tse neng di lokela, mme hape e ile ya romella diphaello tsa mmuso tsa dibonto tse akaretsang tsa tjhelete ya Europe (Euro) ya dibilione tse US\$1,25 tsa Amerika, ka Motsheanong selemong sa 2003, kgahlanong le buka ya mekitlana e sa tshireletsehang ya phapanyetsano ya Banka. Ditshebetso tsena di

ile tsa fetolela NOFP ho tloha ho dibilione tse US\$1,8 tsa Amerika, mahareng a selemo sa 2002, ho ya ho boemo bo tlase ba dibilione tse US\$0,9 tsa Amerika, mafelong a Phupu selemong sa 2003. Ha ho se ho tlositswe tjebahalo ena e neng e bontsha ho ba kotsing, mohato wa ho sibolla ditheko mebarakeng ya phapanyetsano ya matjhaba o bontshitse mokgwa o motle wa kgwebisano ka mahlakore a mabedi.

Ka ha NOFP jwale e se e fedisitswe, Banka e se e fetotse mawa, ha e sa shebana le ho fokotsa buka ya mokitlana wa matjhaba o sa tshireletsehang, e se e leka ho eketsa boemo ba pokello ya ditjhelete tsa phapanyetsano tsa matjhabeng. Tjhelete e setseng bukeng ya mokitlana o sa tshireletsehang wa matjhabeng e ne e eme ho dibilione tse US\$4,1 tsa Amerika, mafelong a Phupu selemong sa 2003, ha e bapiswa le dibilione tse US\$7 tsa Amerika, ka nako ya kopano ya selemo ya Banka selemong se fetileng.

Botsitso lefapheng la dibanka

Mathata a tlhokahalo ya tjhelete a ileng a utluwa ke dibanka tse nyane, le kgoholeho ya motheo wa dipolokelo e utluweng ke tse ding tsa dibanka tse kgolwanyane, karolong ya pele ya selemo sa 2002, di ile tsa rarollwa ka mokgwa o kgotsofatsang selemong se fetileng. Tshebetsong ena, le ha ho le jwalo, tse ding tsa ditla-morao lefapheng la dibanka di ne di ke ke tsa qojwa. Ditshebetso tsa dibanka tse pedi tse kgolwanyane, Sambou Bank Limited le BoE Bank Limited, di ile tsa kopanngwa le tsa dibanka tse kgolo tsa lehae. Ho feta moo, lesisitheho la baboloki ho beha ditjhelete dibankeng tse nyane, ho bakile hore tse ding tsa dibanka tsena di hlakole boingodiso ba tsona dibankeng, athe tse ding di ile tsa hlopha botsamaisi ba beng ba tsona botjha, tsa ba tsa fokotsa mojaru wa tsona dibukeng tsa ditjhelete.

Setsokotsane se bileng teng lefapheng la dibanka, ka hona, se ile sa baka hore ho be le kgokahanyo ya ditshebetso pele botsitso bo ne bo ka fihlelwa. Mafelong a Phuptjane 2003, diperesente tse 83 tsa dipolokelo ka kakaretso tse entsweng ke setjhaba, ha ho hakahannngwa, di ile tsa wela dikgetsing tsa dibanka tse 4 tse kgolo. Hona ho ile hwa etsa hore ho be thata le ho feta ho qala dibanka tse ntjha kapa hore dibanka tse nyane di tswele pele ka kgwebo, eleng ntho e ka nnang ya ama phumaneho ya tjhelete ya tlhahiso ya tshebetso ya bo-rakgwebo ba batjha.

Ho sa natswe ditswelopele tsena, lefapha la Afrika Borwa la dibanka le ntse le le matla. Dibanka tse sebetsang ka hare ho naha di na le tjhelete ya tlhahiso e ntle, ka palo-hare ya boemo ba tlokotsi ya tjhelete ya tlhahiso e hlokaalang ya diperesente tse 12,4, mafelong a Phuptjane selemong sa 2003. Ditjhelete lefapheng la dibanka di ne di lekane ka kakaretso mme boleng ba thepa bo le hodimo. Diphuputso tse kgethehileng, tse ikemetseng, malebana le tsamaiso e nepahetseng ya dikhamphani (corporate governance), le tsona di ile tsa tiisa hore dibanka tse itlhomngeng pele tsa Afrika Borwa di ikitlahaleditse ho ba le maemo a phahameng a tsamaiso. Dibanka di ipapisitse haholo le maemo a matjhaba a itlhomngeng pele.

Le ho ja tjhebelopele e hlokaala ho etsa bonnete ba hore dibanka di ikamahanya le maemo a matjha, ha ho na maemo a hloabaetsang haholo kgetlong lena. Dibanka di mothating wa ho tliša botsamaisi ba tsona bo sebetsanang le ditlokotsi dikgokahanyong le ditshwantsho tsa tsona tsa dipalo-palo hore di tshwane le tse tla beng di hlokaala hore di phethise ditlhoko tsa leano la bohlahlobi ba dibanka la Basle II ka selemo sa 2007. Ho latela ho putlama hwa dikoporasi tsa matjhaba,

boemo ba tswharo ya dibuka le bohlahlobi ba tsona bo ile ba lekolwa botjha kapa bo ntse bo ahwa botjha. E le karolo ya diteko tse ntseng di etswa ho netefatsa boleng le ponahaletso ya ho tlahwa hwa boemo ba ditjhelete, ho ile hwa etswa phetoho selemong se fetileng ho tloha mokgweng wa kgale wa ho fumana boleng ba tlhahiso wa boleng bo sa sekamang ba poloko ya dibuka tsa ditjhelete jwaloka, ho kenya tshebetsong mokgwa wa ho sheba dibuka wa Accounting Statement AC 133. Ho ikamahanya le maemo a na le molao o motjha ke mesebetsi e moholo.

Phephetso e nngwe e tjametseng lefapha la dibanka ke ho fana ka mokgwa o pharaletseng, mme o tjelele e ka kgonehang, wa ho fihlela ditshebeletso tsa ditjhelete. Karolo e kgolo ya setjhaba e ntse e sena mekgwa ya ho fihlela ditshebeletso le disebediswa tsa dibanka. Lefapha la tsa ditjhelete le sa ntse le le temeng ya ho etsa Molao wa Lefapha la Ditjhelete wa Ntlatso ya Batho ba Batsho Moruong (Financial Sector Black Economic Empowerment Charter) ho kgothaletsa hore batho ba batsho ba iphumanele, le hona ho ba le mokgwa wa ho fihlela difeme tsa ditjhelete. Hodim'a moo, esale ho e ba le ditlhaselo tsa World Trade Centre ka la 11 Lwetse selemong sa 2001, tlhokeho ya kgokahanyo e kopanetsweng ho netefatsa tswelopele mekgweng ya tsamaiso lekaleng la tsa ditjhelete, e bile ka sehlohong dipuisanong tsa lefapha la dibanka. Banka e ile ya thusa ho thehwenng hwa Seboka sa Tshohanyetso sa Lefapha la Ditjhelete (Financial Sector Contingency Forum) bakeng la ho itukisetsa maemo a tshohanyetso.

Tshebedisano mmoho moruong wa tikoloho

Kgothaletso ya tshebedisano mmoho moruong wa tikoloho ya Afrika ka kakaretso, haholoholo Tikolohong e ka Borwa ho Afrika (Southern African Development Community, SADC), e tswela pele ho ba karolo e kgolo ya ditshebetso tsa Banka ya Reseve ya Afrika Borwa. Banka e tshehetsa ka ho tla ditaba-tabelo tsa Leano le Letjha la Kopano ya Afrika la Ntshetsopele (New Partnership for Africa's Development, Nepad), tsa kgolo e sekgahla le tswelopele ya moshwelella, phediso ya bofuma le ho fetola tshekisetso ya Afrika mokgweng wa kopanelo e akaretsang ya lefatshe. Re tla tswela pele ho hapala karolo e mafolo-folo ho fihlela maemo a na a nepahetseng.

Banka hape e ile ya kenya letsoho ka mokgwa o matla Komiting ya Baokamedi ba Dibanka tsa Dinaha tsa Tikoloho ya SADC selemong se fetileng.

Tsamaiso ya kahare

Diphetoho tse mmalwa di ile tsa boela tsa etswa botsamaising bo kahare ba Banka ya Reseve selemong se fetileng. Ka ho qoholla, phokotso ya ditjeo ntle le tahlehelo ya tlhahiso e ile ya e ba ka sehlohong. Ditjeo tsa basebetsi le tsa tshebetso di ile tsa shebisiswa ka ho tla e le ho fokotsa ditshenyehelo. Ho ile hwa e ba le thibelo ya kgiro ya basebetsi ba batjha ho tloha ka la 1 Phato 2002, ho fokotsa palo ya basebetsi. Hodim'a moo, ho beha meja fatshe hwa boithaopo ho ile hwa behwa tafoleng ka Mmesa selemong sa 2003, ho basebeletsi ba Banka ba dilemo di 50 ho ya hodimo e le ho fokotsa ditjeo. Ho fihlela jwale, ho se ho fumanwe dikarabo tse 173, mme basebetsi ba 114 ba bontshitse ba amohela ditshitshinyo tsena.

Phokotseho ya ditshenyehelo le tshebediso e ntle, mme e ntlafaditsweng ya disebediswa, ka ho qoholla, di ile tsa behwa leihlo mafapheng a ditaba le dikgokahanyo tsa dipuisano

le leano la tshwaro ya ditjhelete. Ho qoba pheta-pheto ya mosebetsi le ho theola ditjeo, lekala leo e neng e le la Ditjhelete le Mebaraka ya Thepa ya Tlhahiso, kgale (Money and Capital Markets Department), le leo e neng e le la Dibanka tsa Matjhabeng (International Banking Department), a ile a kopanngwa ho etsa lekala le le leng, Lekala la Mebaraka ya Ditjhelete (Financial Markets Department). Phokotso ya ditjeo e ile ya fihlelwa le makaleng a Banka ka ho fokotsa basebetsi, ho hlophiswa botjha hwa baokamedi, le ho kenya tshebetsong dikgato tse ncha tsa ho rekisa.

Kwetliso le ntlafatso ya basebetsi e ntse e le ditaba-tabelo tsa bohlokwa tsa Banka. Ntlheng e na, Setsi sa Kwetliso sa Banka ya Reseve se boetse sa nka karolo e kgolo ka ho fana ka mathathamo a mefuta-futa a ho ithuta. Makala ka ho fapana le ona a ile a etsa boikitlaetso bo bonahalang ho kwetlisa basebetsi nakong ya tshebetso. Banka hape e itlametse ho fihlela ditaba-tabelo tsa yona tsa teka-tekano ya basebetsi ka selemo sa 2005, mme e tlaleha kgatelo pele ya yona selemo le selemo ho Lefapha la Basebetsi ho ya ka Molao wa Teka-tekano wa Kgiro wa Nonoro ya 55 wa 1998 (Employment Equity Act, No 55 of 1998).

Ho ipapisitswe le qeto ya beng ba diabo ya la 25 Mmesa selemong sa 2002 ho fedisa ngodiso ya Banka JSE Securities Exchange South Africa, ho ile hwa etswa mokgwa wa phapanyetsano wa nnehe-ke-o-nehe (Over-the-counter Share Transfer Facility) wa ho rekisa diabo tsa Banka ya Reseve. Mokgwa o na o ile wa fana ka diphetho tse neng di lebeleletse mme dingodiso tse 87 ho diabo tse 240 237 di ile tsa kenngwa tshebetsong ho fihlela ka la 31 Hlakubele selemong sa 2003.

E le ho qetela, dikatoloso tsa moaho wa ntlo-kgolo tse qadilweng ka selemo sa 2001 di ile tsa fihlela pheletso. Moaho jwale o kgona ditlhoko tsa Banka tsa sebaka sa diofisi, poloko ya makoloi le moo ho ka tshwarelwang diboka. Basebetsi ba ileng ba tlameha ho sebeletsa meahong e meng kapa ba ileng ba tlameha ho iswa mekatong e meng nakong yeo ho neng ho etsuwa diphetoho moahong, ba kgutliseditse moahong wa ntlo-kgolo.

Diteboho

Dintlafatso tsena ka kakaretso tshebetsong ya Banka ya Reseve di ne di ka fihlelwa fela ka thuso ya batho ba bang le mekgatlo. Ho phethela, ka hona ke rata ho leboha motho e mong le mong ya thusitseng Banka ho fihlela ditakatso tsa yona. Ntlheng e na, ke tlameha ho qoholla Boporesidente, Mmuso le Paramente ka tshehetso ya bona mosebetsing wa rona. Ke lakatsa hape ho isa diteboho ho Boto ya Botsamaisi ba Banka ya Reseve, ke kenyeletsa Batlatsi ba Mookamedi wa Banka ka boitelo ba bona ho sebeletsa Banka. Ka ho qoholla, ke rata ho leboha Ngaka M.T. de Waal, ya ileng a beha meja fatshe ho Boto, ka ditlatsetso tsa hae dilemong tse fetileng. Qetellong, empa ke sa nyenyefatse, ke rata ho leboha bookamedi le basebetsi ba Banka ka tsela e tswileng matsoho yeo ba phethileng mesebetsi ya bona ka yona.

Sena ruri ke sebaka sa tshebetso seo motho a leng motlotlo ho amahanngwa le sona.

Kea leboha.